

Sezona 07/08
Molijer
Tartif

Zauzmite mesto.

Jug

Jugoslovensko Dramsko Pozorište

Sezona 07/08

Molijer
Tartif

Sadržaj

ŽAN-BATIST POKLEN MOLIJER
(Jean-Baptiste Poquelin Molière)

Dušan Milačić
SLUČAJ TARTIF

Paskal i Molijer
uporedni pogled na versko licemerje u XVII veku u Francuskoj

Mirko Đorđević
MOLIJEROV SMEH - IZAZOV I POBUNA

Svetislav Jovanov
TARTIF, LICE MASKE

BOŽO KOPRIVICA
Molijer

Tartif i tartifovski
intervju sa rediteljem

MOLIJER NA SCENI JDP

BIOGRAFIJE

SUMMARY

Beleška o programu

5

12

16

19

21

25

33

36

37

42

44

Žan-Batist Poklen Molijer TARTIF

Jean-Baptiste Poquelin Molié
Le Tartuffe ou L'Imposteur

Prevod Sima Pandurović

Adaptacija i režija Egon Savin
Scenograf Miodrag Tabački
Dramaturg Božo Koprivica
Kostimograf Jelena Stokuća
Lektor Ljiljana Mrkić-Popović
Izbor muzike Egon Savin
Asistent reditelja Dina Radoman
Organizator Nionela Tarić

LICA

GOSPOĐA PERNEL, Orgonova mati Svetlana Bojković
ORGON, Elmirin muž Boris Isaković
ELMIRA, Orgonova žena Sloboda Mićalović
DAMIS, Orgonov sin Radovan Vujović
MARIJANA, Orgonova kći, Valerova prošenica Danijela Štajnfeld
VALER, prosilac Marijanin Nikola Vujović
KLEANT, Orgonov šurak Marko Baćović
TARTIF, licemerni bogomoljac Dragan Mićanović
DORINA, Marijanina družbenica Anita Mančić
G. LOAJAL, izvršitelj Slobodan Tešić
FLIPOTA, služavka gđe Pernel Nionela Tarić
LORAN Marko Janketić

Dizajn svetla: Svetislav Calić
Majstor tona: Aleksandar

Inspicijent: Marko Ajvaz
Sufler: Anđelka Dimitrijević

U predstavi je korišćena muzika:

Premijera: 3. april 2008. godine na Velikoj sceni "Ljuba Tadić" u 20 sati.

ŽAN-BATIST POKLEN MOLIJER (Jean-Baptiste Poquelin Molière)

Život i delo

1622. - Kršten u Parizu, kao prvo od šestoro dece Žana Poklena i Mari Kres.

1631. - Žan Poklen kupuje mesto dvorskog sobara i tapetara, koje podrazumeva stalan godišnji prihod.. Žan-Batist raste u pariskom kvartu Halles, tada najživljem pariskom kvartu. Njegov deda po majci često ga vodi u pozorište “Hotel de Bourgogne”, u kojem italijanski glumci igraju farse, a prvaci francuskog teatra izvode tragedije. Molijer pohađa gimnaziju kod jezuita.

1636. - Žan-Batist polaže zakletvu kao “zakoniti naslednik” očeve dvorske funkcije. U isto vreme, pošto je završio gimnaziju, upisuje se na studije prava i priprema se za poziv advokata.

1638. - Rođen Luj XIV.

1640. - U Pariz dolazi čuveni italijanski lakrdijaš i pantomimičar Tiberio Fjoreli, poznatiji kao Skaramuš. Žan-Batist će od njega, navodno, dobiti prve lekcije glume. Iste godine, Žan-Batist upoznaje dvadesetvogodišnju glumicu Madlen Bežar.

1641. - Žan-Batist stiče pravo na titulu advokata.

1642. - Umiru: Rišelje i Luj XIII. Na vlasti je Mazaren.

1643. - Žan-Batist Poklen se opredeljuje za pozorište i odriče se nasledstva na očeve funkcije. Iako je, po tadašnjem zakonu, još maloletan, otac daje pristanak na takvu odluku, ali mu uskraćuje izdržavanje. Rođena Armanda Bežar, buduća Molijerova supruga. Te godine, 30. juna, Žan-Batist Poklen, Madlen Bežar, njen brat Žozef, Ženevjev Bežar i još devetoro glumaca potpisuju ugovor o osnivanju "lllustre Théâtre". Ž-B. za sebe odabira uloge tragedijskih junaka u budućem repertoaru. Družina unajmljuje dvoranu u Parizu, u današnjoj ulici Mazaren i ulaže mnogo novca u adaptaciju.

1644. - Prvog januara, otvara se "lllustre Théâtre". Ž-B. Poklen, pod pseudonomom Molijer, preuzima ulogu vođe družine, čiji je pokrovitelj Gaston Orleanski. Na repertoaru su dela Korneja i Di Rjea. U poređenju s konkurentske pozorištima (Hotel de Bourgogne, Marais) uspeh je slab.
"lllustre Théâtre" zapada u dugove, menja prostor, a neki glumci ga napuštaju. Poverioci postaju neugodni i, zbog dva neplaćena računa, a po tužbi trgovca svećama, Molijer odlazi u zatvor.

Otar i prijatelj isplaćuju poverioce, ali to je ipak kraj "lllustre Théâtre"-a.

1645. - Krajem godine, Molijer i Bežarovи stupaju u Difrenovu družinu koja putuje po unutrašnjosti. U Francuskoj u to doba postoji petnaestak takvih družina. Za Molijera je to početak krstarenja po francuskim gradovima.

1650-51. - Molijer postaje upravnik družine, a pokrovitelj im je princ Konti.

1653. - Za svoje sedište družina bira Lion.

1655. - Molijer u Lionu sreće družinu italijanskih glumaca. Piše prve "scenarije" za lakrdije i piše *Vetropira*. Princ Konti, novopečeni religiozni konvertit, uskraćuje pomoć i pokroviteljstvo Molijerovoj družini. Uskoro postaje i njegov ogorčeni protivnik.

1656. - Premijera *Ljubavnih razmirica* u Bezijeru.

1658. - Pripremajući povratak u Pariz, družina nastupa u Ruanu, a 24. oktobra igra u Luvru, pred kraljem. Kraljev brat preuzima pokroviteljstvo nad družinom i od 2. novembra Molijer deli s talijanskim glumcima scenu u Malom Burbonu.

1659. - Italijanski glumci odlaze u Italiju, a Molijerov teatar ostaje sam u Malom Burbonu. Igra Kornejeve tragedije - bez uspeha. *Vetropir* i *Ljubavne razmirice*, međutim, odmah osvajaju publiku. Veliki uspeh *Smešnih precioza* (*Kaćiperke*) izaziva zavist i neprijateljske reakcije

IZOSTAVLJENE
STRANICE...

jateljstvo: „arctior amicitia”.

Zašto vas još i te brige sada muče?
To je čovek koa svako za nos vuče,
i on je zaveden već do takve mere
da onom što vidi ne poklanja vere.

„A to tvrdi i Molina, tom IV, tr. III, disp. 12. A prema našem učenom Reginaldusu, l. XXI, s. v. n. 57: *Smemo ubiti u lažne svedoke koje on nalazi protiv nas*. Najzad, prema našim velikim i čuvenim ocima Tanerusu i Emanuelu Sau, smemo ubiti i lažne svedoke, i sudiju, ako sa njima šuruje. Evo njegovih reči, tr. III, disp. 4.q. 8. n. 83: *Sotus u Lesijus*, kaže on, *tvrde da nije dozvoljeno ubiti lažne svedoke u sudiju koji su se urotili da osude na smrt nevinog čoveka; ali Emanuel Sa u drugi autori ne odravaju ovo mišljenje, barem kad je posredi savest*. I ponavlja još jednom, na istom mestu, da smemo ubiti i svedoke i sudiju.

...savest širi svoje granice u nama,
i rđav postupak može da se miri
sa namerom čistom, kad se savest širi...

Naš veliki i neuporedivi Molina, odgovori on, slava našeg Društva, procenio ga je, u svojoj neponovljivoj mudrosti, *na šest ili sedam dukata, za koliko smatra da je dopušteno ubiti čoveka koji ih je uzeo, iako ovaj beži*. To stoji u njegovom tomu IV, tr. III, disp. 16, d. 6. A na istom mestu kaže i ovo: *Da se ne usuđuje da za greh osudi čoveka koji ubije onoga ko namerava da mu oduzme stvar koja vredi jedan eki, ili manje: "unius aurei, vel minoris adhunc valoris"*, što je Eskobara navelo da ustanovi ovo opšte pravilo, n. 44: *Prema Molini, opravданo možemo ubiti čoveka zbog vrednosti od jednog ekija*.

Naši oci su sprečili onakav nered, jer Tanerus, t. II, disp. 4, q. 8. d. 4, n. 76, kaže da je *sveštenim licima, pa u monasima, dopušteno da ubiju, ne samo da*

bi odbranili svoj život, već u svoje dobro, ili dobro svoje zajednice. Molina, koga Eskobar navodi, n. 43; Bekan, in 2. 2., t. II, q. 7, de Hom., concl. 2, n. 5; Reginaldus, l. XXI, c. c. n. 68; Lajman, l. III, tr. III, str. 3, c. III, n. 4; Lesijus, knj. II, c. IX, d. II, n. 72; i ostali govore isto.

Prema našem slavnom ocu L'Amiju, sveštenicima i monasima je čak dopušteno da preduhitre one koji nameravaju da ih ocrne klevetama, i ubistvom ih spreče da to učine. Ali samo ako dobro upravljujaju namerom. Evo tog teksta, t. V, disp. 36. n. 118: *Sveštenik u kaluđer smeju ubiti klevetnika koji preti da obelodani sablažnjive zločine koje je počinila njihova zajednica ili oni sami, kada je to jedini način da se on u tome onemogući, na primer kada je spremjan da klevete obelodani ako ga hitro ne ubiju. Jer, kao što je monahu dopušteno da ubije čoveka koji namerava da ga liši života, tako mu je dopušteno da ubije u onoga koji namerava da ga liši časti ili časti njegove zajednice, u to na isti način kao ljudima iz visokog društva*.

Dakle, sve skrupule treba da se slome.
Sve što je med nama niko neće znati.
Nevolja je onda kad nas javnost prati;
sramota je samo od te javne bruke;
kad se greši tajno, greši se bez muke.

Blez Paskal, *Sedmo pismo provincialcu*, 25. april 1656, Pariz.

Molijer, *Tartif*, 1664, Pariz.

Ime Žan-Batist Poklen nije nepoznato nikom ko se zanima za lik i delo velikog francuskog komediografa iako istraživači i danas doživljavaju srećne trenutke „otkrića“ u arhivskoj građi. On je naravno kršten, ali je sebi priredio posebno krštenje na magičnim pozorišnim daskama - to je Molijer tvorac *Tartifa*. Od tada je i sama reč *tartufe* zbirna imenica koja znači licemer i lažni bogomoljac. Pisana velikim slovom ova je reč personifikacija jedne strasti koja deformiše autentično ljudsko. Uostalom, po tome se i meri izazov koji je umetnik bacio svom - naravno i našem - vremenu i pobuna smeha i smehom koje malo ko bolje oличava od Molijera. Ko voli banalne fraze to može i ovako reći - veliki umetnik je naš savremenik u pravom smislu reči. Pomenućemo jednu onovremenu „relaciju“ - to su prethodnice današnjih novina - iz dvorskog života koja uistinu mnogo govori. I o piscu i o vremenu i o smislu drame koja je na legendarnim pozorišnim daskama uvek nova. „Tokom večeri 12. maja 1664.

godine - stoji u tom novinskom izveštaju - njegovo veličanstvo je odobrilo igranje jedne komedije koja se zove *Tartif* koju je gospodin Molijer napisao protiv hipokrizije i lažnih bogomoljaca, pa iako je delo bilo veoma zabavno, Kralj je shvatio da postoji mnogo sa glasnosti između onih koje istinska pobožnost vodi na putu do Neba i onih koje prazno hvalisanje dobrim delima ne sprečava da čine ono loše, pa je Njihova krajnja istančanost u stvarima religije bila pogodena tom blizinom greha i vrline, kada se jedno uzima kao ono drugo - iako nije sumnja u dobre namere autora - pa je Kralj zabranio javno prikazivanje drame. Njihovo veličanstvo su to učinili kako se ne bi sablažnjavali oni koji su manje sposobni da razlikuju greh od vrline“. Gotovo je nemoguće osporiti preciznost ovog izveštaja jer u njemu imamo sve o piscu i delu i trenutku kada se ovo - i ovako - dogodilo pisac je za sobom imao i robiju zbog duga njegove

Mirko Đordjević

MOLIJEROV SMEH - IZAZOV I POBUNA

IZOSTAVLJENE
STRANICE...

ono fizičko (istorijsko), pravno ili zakonodavno, i metafizičko (zastupnik božanske etike). Ako je molijerovski Tartif, sam po sebi, dokaz mogućnosti iskrivljavanja božanski ustanovljenog morala, to znači da pobedu, u završnici, odnosi Vladarevo pravno, konvencionalno "telo". No, to istovremeno znači i da su i duša (Tartifov nedosegnuti ideal) i telesno, čulno koje zastupaju članovi Orgonove porodice, poraženi: u tragikomediji - a ponekad i u komediji - pobeđuje forma, razum, konvencija.

Što se tiče našeg Tartifa, privid se udvostručava. Najpoznatiji izraz za glumca u staroj grčkoj drami, kaže Milan Budimir, jeste *hipokrites*, onaj koji se pretvara da jeste neko drugi. Orgon želi da bude neko, dok Tartif već jeste neko Drugi: realnost koja bi htela da bude gluma, naspram glume koja bi htela da postane istina. Za nas, Tartif je moguć samo kao nepriznati *višak Igre*, treći član paradoksa između istine i laži: on se nalazi na svakoj (dramskoj i životnoj) poziciji, kao stalno prisutna mogućnost urušavanja u ništavilo, on je, kako to jezgrovito poentira Mišel Ser, istovremeno "i parazit, i džoker, i ludak i glumac". A pošto smo se, kako je Jejts dokazao još u praskozorje "kratkog dvadesetog veka", pokazali nesposobni da razlikujemo Igrača od Igre, kako ćemo znati *da li je Tartif u nama daleki, antagonistički Drugi, ili svevideća praznina uzaludnog Ja?*

Sa Fedrom (tačnije Fajdrom) smo se susretali već više puta, kao licem u pričama o njenom ocu Minosu i njenoj majci, perverznoj Pasifaji, o njenoj sestri Arijadni i njenom neuspelom braku sa Tesejem, o njenim sinovima Demofontu i Akamantu. No sama mitološka priča o Fedri sadrži neke od upečatljivih odrednica antičkih grčkih verovanja i antropologije, posebno onih koji se tiču ženske seksualnosti. Simbol nelegitimne ženske želje, Fedra je imala uspešnu karijeru u evropskoj kulturi, pre svega zato što se poklapala sa biblijskom pričom o Potifarovoј ženi, i što se, uglavnom zbog naknadne hristijanizovane interpretacije, poklapala sa novim idejama o ženskoj grešnosti.

Fedra se za Teseja udala posle njegovog braka sa Arijadnom, koju je zadobio kada je na Kritu pobedio Minotaura u laverintu, i posle njegovoga braka sa amazonском kraljicom Antiopom ili

BOŽO KOPRIVICA
Molijer

Hipolitom. Konfuzija oko mnogobrojnih Tesejevih brakova, ljubavnih veza i silovanja je poprilična. Po nekim verzijama mitoloških priča, Antiopa i Hipolita bile su sestre, pa je Tesej ubio Antiopu kada je ona predvodila Amazonke u napadu na Atinu, i oženio se njenom mlađom sestrom. Koja god da je od Amazonki bila Tesejeva žena, umrla je u Atini, pošto je Teseju rodila sina Hipolita. Razlozi što je Tesej ponovo potražio jednu od Minosovih kćeri za ženu nisu jasni: u svakome slučaju, Minos je tada već bio mrtav. Tesej se dakle vratio u Atinu sa kćerkom Pasifajom, koja je zavolela bika, i sestrom čudovišta Minotaura, pola bika a pola čoveka... Uskoro je Tesej morao zbog ubistva Paladovih sinova da ode u izgnanstvo u Trojzen, na istočnoj obali Saranskog zaliva, dakle preko puta Atine. Palas je bio inače sin atinskog kralja, i sa svojih pedeset sinova borio se sa Tesejem za vlast u Atini: svih pedeset sinova palo je u toj borbi.

Fedrin život pre udaje obeležen je pobožnošću - sagradila je hram Afroditu u Trakiji. Reč je o pobožnosti koju Evropljani, posle viševekovnog iskustva hrišćanstva, više ne mogu da prepoznaju; no tragična priča o Fedri i Hipolitu, Tesejevome sinu, spada u priče o ukrštenim i konfliktnim pobožnostima, da bi tek naknadno dobila značenja vezana za želju i polnost. Mlada supruga je sa Tesejem krenula u izgnanstvo u Trojzen, no izgleda da se još pre toga zaljubila u Hipolita. Tesejev sin, rođen od Amazonke, poštovao je pre svega devičansku boginju Artemidu, i posvetio se lovu, sportovima, i druženju sa mladićima. Artemidi je sagradio hram u Trojzenu, i po svemu sudeći, nije bio sklon da ostvari deo građanskih dužnosti koje su se odnosile na brak i očinstvo. Boginji Afrodići se Hipolit time veoma zamerio. Uredila je da ga Fedra vidi prilikom slavljenja eleusinskih misterija, i da se u njega zaljubi. Kada je Fedra došla sa Tesejem u Trojzen, znala je da će tamo ponovo videti Hipolita... Da bi stvari bile teže, Fedrine odaje gledale su tačno na stadion na kojem je mladi Hipolit, kako je to u antičkoj Grčkoj bilo uobičajeno, trenirao i takmičio se potpuno nag. U Trojzenu se sačuvala sočna lokalna priča o mrtvi sa listovima sa otvorom, koja je navodno samo tu rasla: nastala je tako što je Fedra, gledajući Hipolita, bockala listove mirte svojom igлом za kosu, i biljka je nastavila da tako raste i posle kobnih događaja izazvanih Fedrinom željom.

Afrodića je, kao i lepu Helenu, i nesrećnu Fedru navela da sama nađe rešenje za svoju žudnju. Fedra je napisala pismo Hipolitu, priznajući mu ljubav, i istovremeno navodeći žalosnu sudbinu žena iz njene porodice povezanih sa Tesejem. Hipolit je na poruku reagovao sa gnevom i prezirom. Kako su se tačno odvijali događaji, nije jasno, jer razni autori koji su obrađivali temu daju

različite verzije. Da li je Fedra, odbijena, zavikala da ju je Hipolit silovao, i zatim se ubila, ili se ubila kada je Hipolit došao i obasuo je uvredama, ostavljajući pismo na vidnome mestu, tako da ga optuži, ili se ubila tek posle Hipolitove smrti? U svakome slučaju, pojавio se Tesej, optužio svoga sina za pokušaj silovanja, i prognao ga sa dvora. Hipolit je pobegao od kuće, ali ne brodom, već kolima, uskim i strmim putem nad morem. Bog Posejdon, uslušivši Tesejevu molbu, poslao je iz mora čudovišnoga bika, koji je uplašio Hipolitove konje. Kola su se prevrnula i Hipolit je stradao. Umirućega Hipolita su doneli nazad u Trojzen, i Tesej je od njega, ili od boginje Artemide, saznao istinu, tako da se pre nego što je Hipolit izdahnuo, pomirio sa njim. U Trojzenu su u antici pokazivali Hipolitov i Fedrin grob, nedaleko jedan od drugoga.

Od antičkih pisaca, najviše su se temi posvetili Euripid, u tragediji *Hipolit*, i Seneka, u tragediji *Fedra*. Euripidov Hipolit čini tragičku grešku preterivanja (*hybris*) time što ne ispunjava u celini svoje građanske dužnosti, produžavajući mladičko doba preko dozvoljenih granica. Senekina *Fedra* je delom žrtva nepredvidljivoga lanca događaja, a u obe tragedije, interesi dve boginje i njihova neznatna briga za ljudske subbine igraju glavnu ulogu. Afrodića nema ništa protiv nesrećne Fedre, koja joj verno služi, ali je nemilosrdno koristi kao sredstvo svoje osvete protiv Hipolita. Sa druge strane, Artemida, premda joj je jasno da će Hipolit kao smrtnik skupo platiti svoju zanesenost njenim kultom, ne čini ništa da ga usmeri u ispunjavanje njegovih obaveza smrtnika i građanina, konačno obaveza onoga koji će obezbediti nastavak Tesejeve loze. U izvesnome smislu, obe tragedije su kritične prema bogovima... Ljudska odnosno ženska seksualnost nije centralni motiv, a uzdržavanje od ljubavi podjednako je kobno kao i preterana ljubavna želja. U Euripidovoj tragediji

Hipolit izgovara čuveni misogyni monolog, dobru ilustraciju mržnje prema ženama koja je morala ražestiti bogove, da o ženama i ne govorimo. Negde sredinom sedamdesetih godina dvadesetog veka, gledala sam predstavu Euripidovoga *Hipolita* u Atini: negde na sredini Hipolitovoga monologa, žene iz publike su počele da protestuju i dobacuju glumcu na sceni, tako da je on u čudu začutao. Pošto je na to doživeo nešto olakšavajućega smeha iz publike, bilo mu je dozvoljeno da nastavi...

Podudarnost mitološke priče o Fedri i priče o Josifu i Potifarovoј ženi (*Knjiga postarija* 39) napravila je ključnu izmenu značenja: u evropskoj interpretaciji modernoga doba, demonska ženska seksualnost nalazi načina da materijalizuje svoju osvetu, čak i preko granica smrti, uništavajući vezu otac-sin. Fedra francuskoga pisca Rasina u istoimenoj tragediji (1677) postaje glavno lice, Hipolitova nevinost povećana je time što ima svoju "pravu" ljubav. Antička ideja umerenosti, a posebno razumnoga balansiranja seksualnosti, kao regulatora društvenoga života, više nije imala nikakvog odjeka.

Mesto potisnute seksualnosti, nedozvoljene žudnje, tragičnoga raspleta i svojevoljnosti boginja vredi danas posetiti: valjda nigde mesta događaja nisu tako prepoznaljiva i ne daju takav utisak o realnim dimenzijama događaja koje je stvorila mitološka mašta. Za uspomenu na Fedrinu žudnju, podignut je na mestu gde je Hipolit vežbao hram Afroditu... Voajerki (grčki Kataskopia)! Put uz obalu još uvek postoji, i veoma je opasan. Zaledje antičkoga naselja su krševita brda, još i danas omiljeno zalazište lovaca. Sećam se živo doba kada sam posetila Trojzen, rano u martu mesecu. Dok smo ispitivali rasute i uglavnom beznačajne ruševine zarasle u visoku travu, pratilo nas je neobičan, šuštar zvuk.

Uplašili smo se zmija, ali toliko ih nije moglo biti. Najzad je tajna otkrivena: to je bila ljubavna sezona kornjača, i bilo ih je posvuda. Njihovi oklopi u trenju proizvodili su zvuk. Teško bi se mogla zamisliti bolja pratnja za priču o ljubavnoj želji...

Fedrina želja traži novo tumačenje. Premda senka incesta postoji, pravog incestuznoga greha u ljubavi između Fedre i Hipolita ne bi bilo: reč je samo o ženskoj želji da obrne važeća pravila, da osvoji mlađega muškarca i potkopa autoritet starijega, da dekonstruiše uobičajeni motiv starijega muškarca koji traži novi život u mlađoj ženi. Takvo postavljanje patrijarhalnih privilegija naglavce mora biti kažnjeno, kako u antičkoj, tako i u modernim kulturama. Teško je zamisliti bolji dokaz za kontinuitet patrijarhalnosti. Fedrina intervencija u patrijarhalni sistem je posebno opasna zato što uništava samu prepostavku braka kao patrijarhalne institucije, smišljene prevashodno zato da muškarci pruži sigurnost u pogledu očinstva unutar patrijarhalne porodice. Bacivši oko na sina, Fedra je uništila tu inače nejaku sigurnost, i otvorila ne samo pitanje superiornosti ženske seksualnosti, već i skandal ženskoga seksualnog izbora. Sa Fedrom (tačnije Fajdrom) smo se susretali već više puta, kao licem u pričama o njenom ocu Minosu i njenoj majci, perverznoj Pasifaji, o njenoj sestri Arijadni i njenom neuspelom braku sa Tesejem, o njenim sinovima Demofontu i Akamantu. No sama mitološka priča o Fedri sadrži neke od upečatljivih odrednica antičkih grčkih verovanja i antropologije, posebno onih koji se tiču ženske seksualnosti. Simbol nelegitimne ženske želje, Fedra je imala uspešnu karijeru u evropskoj kulturi, pre svega zato što se poklapala sa biblijskom

pričom o Potifarovoj ženi, i što se, uglavnom zbog naknadne hristijanizovane interpretacije, poklapala sa novim idejama o ženskoj grešnosti.

Fedra se za Teseja udala posle njegovog braka sa Arijadnom, koju je zadobio kada je na Kritu pobedio Minotaura u laverintu, i posle njegovoga braka sa amazonском kraljicom Antiopom ili Hipolitom. Konfuzija oko mnogobrojnih Tesejevih brakova, ljubavnih veza i silovanja je poprilična. Po nekim verzijama mitoloških priča, Antiopa i Hipolita bile su sestre, pa je Tesej ubio Antiopu kada je ona predvodila Amazonke u napadu na Atinu, i oženio se njenom mlađom sestrom. Koja god da je od Amazonki bila Tesejeva žena, umrla je u Atini, pošto je Teseju rodila sina Hipolita. Razlozi što je Tesej ponovo potražio jednu od Minosovih kćeri za ženu nisu jasni: u svakome slučaju, Minos je tada već bio mrtav. Tesej se dakle vratio u Atinu sa kćerkom

Pasifaje, koja je zavolela bika, i sestrom čudovišta Minotaura, pola bika a pola čoveka...

Uskoro je Tesej morao zbog ubistva Paladovih sinova da ode u izgnanstvo u Trojzen, na istočnoj obali Saronskoga zaliva, dakle preko puta Atine. Palas je bio inače sin atinskoga kralja, i sa svojih pedeset sinova borio se sa Tesejem za vlast u Atini: svih pedeset sinova palo je u toj borbi.

Fedrin život pre udaje obeležen je pobožnošću - sagradila je hram Afroditi u Trakiji. Reč je o pobožnosti koju Evropljani, posle viševekovnog iskustva hrišćanstva, više ne mogu da prepoznaju; no tragična priča o

Fedri i Hipolitu, Tesejevome sinu, spada u priče o ukrštenim i konfliktnim pobožnostima, da bi tek naknadno dobila značenja vezana za želju i polnost. Mlada supruga je sa Tesejem krenula u izgnanstvo u Trojzen, no izgleda da se još pre toga zaljubila u Hipolita. Tesejev sin, rođen od Amazonke, poštovao je pre svega devičansku boginju Artemidu, i posvetio se lovu, sportovima, i druženju sa mladićima. Artemidi je sagradio hram u Trojzenu, i po svemu sudeći, nije bio sklon da ostvari deo građanskih dužnosti koje su se odnosile na brak i očinstvo. Boginji Afroditi se Hipolit time veoma zamerio. Uredila je da ga Fedra vidi prilikom slavljenja eleusinskih misterija, i da se u njega zaljubi. Kada je Fedra došla sa Tesejem u Trojzen, znala je da će tamo ponovo videti Hipolita... Da bi stvari bile teže, Fedrine odaje gledale su tačno na stadion na kojem je mlađi Hipolit, kako je to u antičkoj Grčkoj bilo uobičajeno, trenirao i takmičio se potpuno nag. U Trojzenu se sačuvala sočna lokalna priča o mrtvi sa listovima sa otvorom, koja je navodno samo tu rasla: nastala je tako što je Fedra, gledajući Hipolita, bockala listove mirte svojom iglom za kosu, i biljka je nastavila da tako raste i posle kobnih događaja izazvanih Fedrinom željom.

Afrodita je, kao i lepu Helenu, i nesrećnu Fedru navela da sama nađe rešenje za svoju žudnju. Fedra je napisala pismo Hipolitu, priznajući mu ljubav, i istovremeno navodeći žalosnu sudbinu žena iz njene porodice povezanih sa Tesejem. Hipolit je na poruku reagovao sa gnevom i prezrom. Kako su se

tačno odvijali događaji, nije jasno, jer razni autori koji su obrađivali temu daju različite verzije. Da li je Fedra, odbijena, zavikala da ju je Hipolit silovao, i zatim se ubila, ili se ubila kada je Hipolit došao i obasuo je uvredama, ostavljajući pismo na vidnome mestu, tako da ga optuži, ili se ubila tek posle Hipolitove smrti? U svakome slučaju, pojavio se Tesej, optužio svoga sina za pokušaj silovanja, i prognao ga sa dvora. Hipolit je pobegao od kuće, ali ne brodom, već kolima, uskim i strmim putem nad morem. Bog Posejdon, uslušivši Tesejevu molbu, poslao je iz mora čudovišnoga bika, koji je uplašio Hipolitove konje. Kola su se prevrnula i Hipolit je stradao. Umirućega Hipolita su doneli nazad u Trojzen, i Tesej je od njega, ili od boginje Artemide, saznao istinu, tako da se pre nego što je Hipolit izdahnuo, pomirio sa njim. U Trojzenu su u antici pokazivali Hipolitov i Fedrin grob, nedaleko jedan od drugoga.

Od antičkih pisaca, najviše su se temi posvetili Euripid, u tragediji *Hipolit*, i Seneka, u tragediji *Fedra*. Euripidov Hipolit čini tragičku grešku preterivanja (*hybris*) time što ne ispunjava u celini svoje građanske dužnosti, produžavajući mladičko doba preko dozvoljenih granica. Senekina *Fedra* je delom žrtva nepredvidljivoga lanca događaja, a u obe tragedije, interesi dve boginje i njihova neznatna briga za ljudske sudbine igraju glavnu ulogu. Afrodita nema ništa protiv nesrećne Fedre, koja joj verno služi, ali je nemilosrdno koristi kao sredstvo svoje osvete protiv Hipolita. Sa druge strane, Artemida, premda joj je jasno da će Hipolit kao smrtnik

skupo platiti svoju zanesenost njenim kultom, ne čini ništa da ga usmeri u ispunjavanje njegovih obaveza smrtnika i građanina, konačno obaveza onoga koji će obezbediti nastavak Tesejeve loze. U izvesnome smislu, obe tragedije su kritične prema bogovima... Ljudska odnosno ženska seksualnost nije centralni motiv, a uzdržavanje od ljubavi podjednako je kobno kao i preterana ljubavna želja. U Euripidovoj tragediji Hipolit izgovara čuveni misogini monolog, dobru ilustraciju mržnje prema ženama koja je morala ražestiti bogove, da o ženama i ne govorimo. Negde sredinom sedamdesetih godina dvadesetog veka, gledala sam predstavu Euripidovoga *Hipolita* u Atini: negde na sredini Hipolitovoga monologa, žene iz publike su počele da protestuju i dobacuju glumcu na sceni, tako da je on u čudu začutao. Pošto je na to doživeo nešto olakšavajućega smeha iz publike, bilo mu je dozvoljeno da nastavi...

Podudarnost mitološke priče o Fedri i priče o Josifu i Potifarovoj ženi (*Knjiga postarija* 39) napravila je ključnu izmenu značenja: u evropskoj interpretaciji modernoga doba, demonska ženska seksualnost nalazi načina da materijalizuje svoju osvetu, čak i preko granica smrti, uništavajući vezu otac-sin. Fedra francuskoga pisca Rasina u istoimenoj tragediji (1677) postaje glavno lice, Hipolitova nevinost povećana je time što ima svoju "pravu" ljubav. Antička ideja umerenosti, a posebno razumnoga balansiranja seksualnosti, kao regulatora društvenoga života, više nije imala nikakvog odjeka.

IZOSTAVLJENE
STRANICE...

Beleška o programu

Literatura:

Dušan Milačić, *Večni Molijer*, Slobo Ljubve, Beograd 1973.

Bez Paskal, *Pisma provincijalcu i prečasnim ocima jezuitima*, Plato, Beograd 2002.

Tekstovi Mirka Đorđevića *Molijerov smeh - izazov i pobuna*, Sveti Jovanova *Tartif lice maske i Božje Koprivice ...* napisani su specijalno za program predstave *Tartif* Jugoslovenskog dramskog pozorišta.

Fotografije sa probe : Nenad Petrović

Dizajn plakata i korica : Igor Milovanović

Dizajn programa : Ivan Mutavdžić

Jugoslovensko Dramsko Pozorište
Kralja Milana 50
11000 Beograd

Upravnik
Branko Cvejić

Umetnički direktor
Gorčin Stojanović

Program priredili
Jelena Kovačević,
Marina Milivojević-Mađarev,
i Gorčin Stojanović

www.jdp.co.yu
Telefoni blagajne 2644 447 i 3061 957

Štampa
DMD
Tiraž 1000